

עשי"ו

עמ"י

גליון

מעשה כהן

משא ומתן בסוגיות ודיני
שבת - מועדים
(ומועדים פרטיים)
חלק ב'

ידון בעניני
תעניות

בחמלת ה' עלי

מ.ש.ע. בלאאמו"ר הרה"ג ר' כתריאל יהודה שליט"א כהן נ"י
הודש כסלו ה'תשע"ה

הכתובת רבי עקיבא 66 א' בני ברק

036192349 ,0504191373 ,0548474042

תעניות

רב הונא למחלוקת על דברי שמואל, ושמא הבין רש"י דמלשון הגמ' נשמע שתירוצו דאביי הוא המשך לנוסח הספק של רב יוסף וכמו שרב יוסף לא עסק בצד השני שלו לומר שאין כלל דין תענית אלא הוא דן רק בתענית שאינה חשובה לתפילת ענינו כך גם אביי עסק רק בהא דאין חשיבות בתענית לתפילת ענינו, ועל דרך זה פסק הר"מ שבתוס' דמי שלא קיבל עליו מבעו"י אינו אומר ענינו ומשמע שמ"מ יש עליו דין תענית.

גירסת ושיטת רש"י בדין ענינו בערבית ובשחרית

ב. וגירסת רש"י היא לן בתעניתו למחר אינו מתפלל של תענית, ולמחר היינו בתפילת היום, וגרס כן מפני שאם היה מיירי בערבית דמוצאי הצום זהו קודם זמן לינה ולא היה לרב הונא לומר לן בתעניתו, אלא דצ"ב אמאי נקט רב הונא לן ולא עסק בדין הערבית דאף בו לא אומרים תפילת ענינו, ואין לומר דכיון שגם בליל הצום לא אומרים מדינא תפילת ענינו בערבית, לא נקטו כן אף לענין מוצאי הצום, דהרי לרש"י בשבת דף כד. אומרים בליל הצום תפילת ענינו, וכדיאר כאן הגליון הש"ס שגירסת רש"י בריש דברי רב

דין תענית שעות וקבלת התענית לדין תענית ולתפילת ענינו

א. בגמ' בתענית דף יא: אמר רבי זעירא אמר רב הונא יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר הוא מתפלל תפילת תענית לן בתעניתו אינו מתפלל של תענית, ורב יוסף הסתפק אם הא דלן בתעניתו אינו מתפלל של תענית הוא מפני שסבירא ליה לרב הונא דאין מתענין לשעות כלל או שודאי מתענין לשעות ורק לתפילת ענינו סבירא ליה לרב הונא דבתענית שעות שאי"ז תענית חשובה לא מתפללים ענינו, ואביי מכריע דלעולם מתענין לשעות ויש תפילת ענינו בתענית שעות ושאני דברי רב הונא דמיירי שהוא לא קיבל על עצמו תענית.

והיה מקום להבין דכוונתו דכיון שלא היתה קבלה אי"ז תענית כלל, וכדקימ"ל כשמואל בדף יב. שאמר שכל תענית שלא קיבל עליו מבעו"י לאו שמיה תענית ואמר שם רבה בר שילא דאם ישב בתענית זה כמפוחא דמליא זיקא בלא דין תענית כלל, אמנם רש"י פירש שלרב הונא חלה התענית ורק אינה חשובה כדי להתפלל עליה תפילת ענינו, וצ"ע אמאי הכניס רש"י את דברי

תתפמ

כהן

תעניות

מעשה

וביאור כוונתם הוא, דבתחילת דבריהם הם מבארים דיש לומר ענינו משום דגם אם לבסוף הוא יטעם הוא לא נקרא שקרן כיון שעשה את המוטל עליו לפי ידיעתו באותה שעה, (וכדאירע באורח ליום אחד שהדליק נר חנוכה באכסנייתו ומיד נמלך לא להשאר שם מאיזה טעם שנולד, והורה לי בזה הגר"ק שליט"א שהוא יצי"ח לפי דעת קביעותו ברגע של ההדלקה, ועפ"ז יש לדון במי שבדעתו ליסע בליל ט"ו אדר לירושלים אם יאמר בב"ב על הניסים בערבית או שחיישין שיתעכב מליסע, ושם אולי זה גרע כי הוא מחוסר מעשה נסיעה כדי שיחול עליו החיוב), ועוד כתבו התוס' (ולכאו' בהכרח זה ביאור נוסף וצ"ע לשונם) דהתפילת ענינו ודאי לא לבטלה כיון דאף אם הוא יאכל תהיה בידו תענית שעות, והיינו בתענית ציבור או בתענית שקיבלה במנחה שלפניו דבזה יש דין תענית שעות גם כשאכל בשאר שעות היום וכדיתבאר בס"ד לקמן אות י"ב.

והתוס' הוכיחו כדבריהם מהא דירדו גשמים קודם חצות אינן משלימין ומסתמא משמע שאמרו תפילת תענית, אך כתבו התוס' דאי"ז ראייה דשמא מיירי רק בשלא אמרו תפילת תענית, עוד הוכיחו התוס' מהא דרב הונא בריה דרב יהושע דיתיב בתעניתא ואמרו לו ליזוף מר וליפרע ואמר להו תענית חלום הוא ואמאי לא אמר מפני שאמר תפילת תענית, וע"כ שאין חשש אם יאכל לאחר תפילת תענית, ולכאו' אף בזה יכולים התוס' לדחות כנ"ל דמיירי שהוא לא התפלל תפילת תענית, אלא שהתוס' דחו מטעם אחר וחידשו דאף

הונא היא יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפילת תענית ואפילו בלילה דלא גרס למחר.

אמנם רש"י שם כותב שמחמת מנהג נהגו שלא לאמרו בערבית ובשחרית שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפילתו, וא"כ י"ל דלכך נקט רב הונא למחר דהיינו בשחרית לש"ץ ובמנחה ליחיד, ולא עסק בערבית, דזה דומיא דערבית דליל הצום שנהגו שלא לומר בו תפילת ענינו, (ואף שההו"א שיאמר בשחרית מחמת יום הצום של אתמול היא ודאי תחייב גם בערבית מחמת יום הצום של אתמול, כיון שלא תהיה תקלה אם אח"כ הוא יאכל, מ"מ לא נקטו מעריב כי עסקו בציוור של תפילה שרגילים לומר בה בעלמא תפילת ענינו).

שיטת הבה"ג ותוס' בדין ענינו

בערבית ובשחרית

ג. **ובתוס'** הביאו מהבה"ג דמדינא אפשר לומר ביום התענית תפילת ענינו רק בשחרית ומנחה ואפילו שאכל כל הלילה, אך לא במעריב שעדיין הוא אוכל ושותה, ודלא כרש"י הנ"ל.

עוד הביאו מהבה"ג דאין אומרים ענינו בתפילת שחרית משום מנהג שמא ימצא שקרן בתפילתו דשמא לא יסיים התענית, והתוס' חלקו דלהם נראה דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות אפילו אקרי אונס אח"כ ולא מצי לצער נפשיה לא גרע ממתענין לשעות.

תתצ

מעשה

תעניות

כהן

שתענית חלום חלה בלא קבלת תענית מ"מ מחמת שאין בה קבלה היא לא חשובה כ"כ ולכך אין אומרים עליה תפילת ענינו, ושיטת ר"מ שבתוס' היא דאף בתענית חלום אומרים תפילת ענינו, ולפ"ז בטלה דחיית התוס' וקמה ראייתם שאין חשש אם יאכל לאחר תפילת ענינו, אם לא שנימא כנ"ל דאף בזה אפשר לדחות שמירי שהוא לא אמר תפילת ענינו, אמנם לכאור' בדוקא תוס' לא דחו כן ברב הונא בריה דרב יהושע ומשום שאין שום סיבה שהוא לא אמר ענינו בשחרית כיון שהוא בתענית גמורה על חלומו, וזה היה עוד קודם הנהגת הבה"ג שלא לומר בשחרית וודאי הוא נהג כדינא דיש לאומרו בשחרית, ורק בתענית הגשמים שהם בטוחים ביוצרים שיחיש את מבוקשם עוד לפני חצות ותתבטל התענית יתכן שמפני כך הם לא אמרו תפילת ענינו, ואולי אף תוס' מודו דבזה מדינא אין לאומרה כיון שרצון ליבם שירד גשם ותתבטל התענית.

ולמעשה כתבו התוס' דנוהגים כהבה"ג ויחיד אומרה רק במנחה, ורק שליח ציבור אומרו בשחרית משני טעמים, דזה גם מזכיר לקהל שיש תענית (וכנראה אי"ז מאוחר מדאי כיון שלא היה דרכם באכילה ושתיה קודם התפילה, ואולי אם לו יצוייר היה נתקן חזרת הש"ץ בערבית לא היה שייך טעם זה ומשום דלא מזכירים כ"כ זמן רב קודם התענית) וגם משום שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל עד הלילה, והיינו דאף שיש עשרה בלבד ובזה יש הרי חשש שחלק לא יתענו עד הלילה, מ"מ סגי במה שחלק מהם יתענו

עד הלילה, דאף שציבור (הנמצא אפילו במנחה שאין בו חשש שהיחיד יפסיק את תעניתו) שיש בו רק יחיד המתענה אין מתחייב הש"ץ לומר מחמתו ענינו כיון דאין לו דין של ציבור, מ"מ כאן שכולם בצום זה צורת ציבור המתענים ויש לש"ץ ציבור המחייב לומר ענינו, וכיון שכל החשש הוא רק משום שמא ימצא שקרן בתפילתו לזה סגי שאחד מהקהל (ואולי דוקא חלק מהם, וכלשון הטור שבתוס', וכדי שתהיה אמת בלשון תעניתנו שמתפרשת בקהל בלשון רבים) יתענה עד הסוף ותתפרש הלשון עליו, דלהצלה משקר בתפילה ודאי סגי באחד.

דין קבלת תענית

ד. **קימ"ל** כשמואל דמעכב קבלת תענית לדין תענית וכתב הגריש"א זצוק"ל בקובץ תשובות דלא מהני לדין קבלה אם הוא אומר בלי נדר כיון שגם בזה אין לו חיוב להתענות והוה ממש כמי שלא קיבל כלל, אמנם בשיעוריו חזר בו ומטעם שגם מי שאומר בקבלת תענית בל"נ הוא מוחלט בדעתו לגמרי וכל מה שמוסיף לומר בל"נ הוא רק משום שמפחד להכשל בחטא, ולקבל תענית ל"צ דין נדר אלא סגי בקבלה אמיתית (ואף שכיום על כל דבר מסופק אומרים מעיקרא בל"נ בלי החלטיות כלל, זהו רק בענינא דעלמא אך קבלת תענית היא ודאי באה רק בלב שלם), ויש שהוכיחו מהא דקימ"ל דהעונה אמן על המי שברך של תענית בה"ב אינו צריך לקבל אח"כ את התענית, דסגי שיש בדעתו את ענין התענית ואי"צ לזה דין נדר.

תתצא
כהן
תעניות
מעשה

הגמ', ובר"ן ובריטב"א כתבו דלרב שאי"צ קבלה בתפילה אפשר גם לקבל כמה ימים קודם התענית את יום פלוני לצום, והביאור בגמ' הוא דיאסר משמע ממילא דהוא ל"צ לקבל שוב בערב התענית את הצום ומשום שכשקיבל על עצמו בתפילה כמה ימי צום כבר חלה הקבלה על כולם ואף שזה לא היה בזמן המנחה שלפני הצומות הבאים, ורק לשמואל דבעינן לקבל בתפילת המנחה הסמוכה ליום הצום צריך גם בזה לחזור כל יום ויום ולקבל תענית במנחה על יום המחרת וזהו ייסר דהיינו הפעולה האוסרת, אמנם לרש"י גם לרב בעינן שהמעשה האוסר יהיה בזמן המנחה שלפני יום התענית וכל יום ויום מהצום צריך קבלה נפרדת ועכ"ז קרינן ביה יאסר ולפי"ז עדין לא מבואר חילוק המשמעות בין יאסר לייסר לפי רב ולפי שמואל, ובמרומי שדה להנצי"ב ביאר דיאסר זה לשון איסור וייסר זה לשון קשירה (וכעין אסרו חג בעבותים) ולכך יאסר זה כרב שסגי לאסור בלא לקשור את האיסור בתפילה וייסר זה כשמואל שהצריך לקשור את הקבלה בתפילה, ושם ביאר עוד דענין הצלותי ובעותי הוא דצלותי זה התפילה שתיקנו חז"ל ובעותי זה הוספות דידן וכדי שגם ההוספות דידן יתקבלו בשלמות יש לקשרם בתפילה שתיקנו חז"ל שכוחה גדול, וכבר עמד בזה המשך חכמה בפרשת ויחי דמתרגמים את צלותי ובעותי, בחרבי ובקשתי, דחרב תמיד חותכת בשווה וזהו תפילות חז"ל שפועלים תמיד בשווה, אך קשת חותכת לפני מאמץ דורך הקשת במתיחת החץ וכן ההוספות דידן פועלות כל פעם לפי המאמץ, כי יותר

זמן קבלת תענית

ה. **ובגמ'** דף יב. סבירא להו לרב ושמואל דבעינן קבלה קודם התענית אלא דנחלקו בזמן הקבלה, דלרב אפשר לקבל בכל זמן המנחה ופירש"י דהיינו מחצות ועד שקיעה"ח ואפילו בשוק, ולשמואל אפשר לקבל רק בתפילת המנחה, ופירש"י דיש תוספת ריצוי ותחנונים בסוף התפילה עד שאומר אהא למחר בתענית, והיינו דאומרה בסוף כל התחנונים, (וע"פ דרוש י"ל דיש תוספת ריצוי ותחנונים עד שתכלית הריצוי והתחנונים זה שמרצה ע"י צום גופו), עוד מבואר ברש"י דהענין של הקבלה בתפילת המנחה הוא שאז זה התפילה הסמוכה ליום הצום, והיינו דרב לא צמצם את הקבלה בסמוך ליום הצום ולזה בא שמואל לחייב לקבל דוקא בתפילה שהיא הסמוכה ליום הצום, ולכאור' משמע מכך דמיירי במנחה קטנה, אמנם למעשה אף שקימ"ל כשמואל קימ"ל דסגי בקבלה שבמנחה גדולה כי לא פלוג בתקנת קבלה במנחה למרות שעיקר הטעם היה משום מנחה קטנה, (ויש שחששו להדר במי שקיבל במנחה גדולה שיקבל שוב בזמן מנחה קטנה).

בביאור ראיית הגמ' בזמן הקבלה

ו. **ובגמ'** הביאו את הברייתא גבי מי שקיבל עליו כמה ימי צום ונפגש אחד מימי הצום ביו"ט דמגילת תענית, דאסור לו לאכול באותו יום, ומבואר בגמ' שאם הגירסא בברייתא היא יאסר זהו כרב שאי"צ לאסור בתפילה ואם הגירסא בברייתא היא ייסר זהו כשמואל שצריך לאסור דוקא בתפילה, וצ"ב כוונת

כהן

תעניות

מעשה

תתצב

אמנם פשוט דמי שהלך לישון וכבר עצם עיניו וממש רגע לפני שנפלו חבלי שינה על עפעפיו הוא נזכר להתנות שאינו מקבל צום קודם עלוה"ש, דזה מהני ולא אמרינן שכבר היה לו את ההיסח הדעת של כל שינה, דודאי י"ל דכיון שהשינה היא הגורמת את ההיסח הדעת שוב בדעת כל אדם להסיח דעת רק בתחילת שנתו ומה שרק חשב להסיח דעת בזה שהתכוונן מאד לשנתו אי"ז עצם ההיסח הדעת, וכן הורה לי הגר"ח"ק שליט"א, ועוד הורה לי בכעין זה באשה שכיבתה את הגפרור לאחר הדלקת נר שבת, וכבר כיסתה את פניה, וממש קודם הברכה היא נזכרה ששכחה להדליק את הנר הנוסף, דודאי מותר לה להדליק, דמה שחשבה לקבל את השבת בברכה, זה לא גוף הקבלת שבת כדי שנימא שכבר היתה לה קבלת שבת במחשבה.

עוד הורה לי בזה הגר"ח"ק שליט"א דודאי לא מהני מה שמתנה בערב ר"ה שכל נדריו לא יחולו, על גונא שהלך לישון בליל התענית ושכח להתנות, דהרי בער"ה אומרים חוץ מנדרי תענית בשעת המנחה וזה שהלך לישון בליל התענית בלא להתנות הוא בכלל זה, וביאור דבריו, דאף שלא עשה כן מרצון אלא משכחה מ"מ ענין החלות צום בזה הוא, שכל אדם שהולך לישון מונחת במחשבתו החלטה חיובית שרצונו לא לאכול עד הבוקר וזהו קבלה בפועל ממש כקבלה בשעת המנחה, ואם טענתו היא שיש לו פתח שהוא שכח שמחר תענית ואם הוא היה זוכר הוא היה

קשה שהם יתקבלו מאשר התפילות שתיקנו חז"ל

דין קבלת תענית יחיד

ז. **בגמ'** דף יב: אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית ציבור קיבל עליו היכי ליעבד וכו' לימא הכי למחר אהא לפניך בתענית יחיד, ומסקנת הגמ' דאין לחוש לזה בחו"ל כיון דאמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא ט"ב בלבד, ומשמע שבארץ ישראל יש לחוש לזה, ובמשנ"ב תקסח.מ. דייק כן, והוסיף ואולי דכהיום שאין מצוי להתענות שאר תעניות ציבור מסתמא כוונתו אף בא"י לסתם תענית וצ"ע, ונמצא שזה ספק שלא הוכרע במשנ"ב, וכל הסידורים דידן מקורם מאבותינו בני חו"ל ולא כתוב שם שמקבלים תענית יחיד בנדבה אלא רק שמקבלים תענית נדבה ורק בסידור עטרת ירושלים הוסיפו בסוגריים להדגיש את ההדגשה שזה תענית יחיד והיינו לנמצאים בא"י שאין להם ללמוד בזה את הנוסח מאבותיהם שהיו בני חו"ל, ולכאור' מאד צריך להדר בזה.

דיני הישן בליל התענית

ח. **ובגמ'** דף יב. אמרו דמי שישן בליל התענית לאחר סעודתו ונתעורר קודם עלוה"ש הוא אסור מלאכול כיון שחלה עליו התענית מחמת שדרך בני אדם בשעה שהם ישנים להסיח דעת מהאכילה עד הבוקר.

מעשה

תעניות

כהן

תתצג

מתנה שלא לקבל בלילה צום, זהו ככל נדר עם פתח שודאי חל וצריך התרה ודיני פתחי התרה לנדרו.

אל דעיקר הדבר צ"ע, דהרי בדרך כלל מי ששוכח להתנות בשעה שהוא הולך לישון זה משום שהוא שכח שיש למחרת צום, וכיון שכן מנלן שגם מי ששכח שיש למחר צום יש חשש בשנתו משום קבלת תענית, דהרי זה פשוט שבכל לילה דעלמא אין בדעת ההולך לישון לקבל על עצמו צום עד הבוקר דנימא שיחול דין תענית לשעות (אם הוא לא טעם מתחילת הלילה ולא יטעם עד שקיעה"ח דלמחר, וככל דין תענית שעות בימים שאין בהם שם של יום הצום מעצמם, וכדנתבאר לקמן אות י') ומשום שאין כלל בדעתו להטיל על עצמו צומות בחינם, ורק ביום הצום שבלא"ה צריך לצום למחר דעת האדם בתחילת שנתו שכבר כעת מתחלת תעניתו דלמחר, וכיון שכן, מנלן שזה חל גם כששכח ברגע שהלך לישון שיש מחר צום, ושמא זה פועל בכעין אומדנא שתמיד יש בדעתו שבהפסק אכילתו בשנת לילה יש הפסק לאכילות היום ובדעתו שכשזה ביום רגיל זה הפסקה בעלמא וכשזה בלילה צום זה עם דין תענית, אך עדין צ"ע במי שתמיד כל חייו מתנה בליל הצומות קודם שנתו שלא לקבל צום ורק פעם אחת שכח האם גם בו שייכת אומדנא זו.

ומעין זה יש לדון במי שנרדם באונס לזמן רב, דלכאור' אם נרדם לזמן קטן שהדרך לאכול ארוחה שלמה לכשיתעורר, ודאי אין בזה אומדנא

להפסקת אכילתו, אך אם הוא נרדם באונס והתעורר לקראת סוף הלילה שכבר אין דרך לאכול אז את הארוחה הקבועה של הערב, יל"ע אם נימא דהאומדנא אצלו שכל פעם שזה קורה לו בליל הצום חלה עליו ממילא חובת התענית או שזה שכלל לא סיים בפועל את אכילתו מדעתו ודאי לא שייך לומר בו שהוא כבר הפסיק את אכילתו כדי שתחול עליו חובת התענית.

עוד יש לדון במי שהלך לישון לזמן רב ע"מ לקום קודם עלוה"ש, דשייך לכאור' לומר שהוא לא מתחיל את תעניתו כיון שהוא לא הולך לישון עד לתחילת התענית, אלא דברמ"א תקפא.ב. כתב גבי ערב ר"ה שנהגו תמיד להשכים בו לפני עלוה"ש לסליחות, דרבים נוהגין לאכול קודם עלוה"ש משום חוקות העמים שהיו נוהגים להתענות בערב חגיגהם ויכולים לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו, ומשמע שלולי שכן נהגו היה חיוב להתנות אף שהלכו לישון על דעת לקום לפני עלוה"ש, ומשום שאין הדרך לאכול קודם עלוה"ש וכל שהלך לישון את שינת הלילה הוא כבר פסק מלאכול עד הבוקר, ומ"מ כשהלך לישון רק לשעה דאז ודאי הדרך לאכול אח"כ, לכאור' אין בזה חשש כלל.

והנה בזמנינו צמים בער"ה רק עד חצות, וכיון שכן, אין צורך לאכול לפני עלוה"ש, כיון שאי"ז דומיא דמנהג העכו"ם, ויל"ע אם בעינן להתנות בליל הצום שאינו מקבל על עצמו צום קודם עלוה"ש, והגרר"ק שליט"א כתב לי דאף

כהן

תעניות

מעשה

תוצר

מ"מ בעינן שלא יאכל כל היום, וענינו, דיש ב' ענינים בתענית, יום הצום ושעות התענית, דכלל אי אפשר להתענות תענית בעלמא כשאי"ז ביום הצום ומשום דאף שסגי בתענית שעות שאינה בכל היום מ"מ בעינן שאף בשאר היום זה לא יהיה כמזוייף מתוכו, ורק אם כל היום הוא לא יאכל יחשב לו אותו היום ליום הצום, ואז יהיה דין תענית בשעות שהיו בקבלת תענית בתוך אותו היום.

וכעין זה מצינו דמקבלים את התענית יחיד רק במנחה שלפניו ולא בשחרית שלפניו, ופרש"י בד"ה בתפילת המנחה, דנקט מנחה משום דסמוך לתחילת יום תעניתו, ולכאור' היה מקום לתמוה דאדרבה ראוי לקבל את התענית במעריב כיון שזו התפילה הסמוכה ביותר לשעות התענית שמתחילות רק בבוקר, ומבואר כנ"ל דאף שיש שעות מסויימות של התענית מ"מ אין דין שעות בתענית אלא אם הם ביום הצום, ועד כאן נתבאר רק שענין יום הצום הוא שלא יאכלו מהבוקר עד הערב, וכאן מבואר יותר, דדין יום הצום כבר מתחיל כליל ורק שאי"צ שלא לאכול כלילה כדי שיהיה שמו יום הצום, ומ"מ הנפק"מ בזה דהקבלת תענית שצריכה להיות סמוך ליום הצום זמנה במנחה ולא במעריב שהוא כבר לאחר כניסת יום הצום.

עוד נפק"מ מצינו בדין יום הצום, שמתחילין כבר מערבית לומר תפילת ענינו לשיטת רש"י בשבת דף כד.,

אנו עושים רק לפי המנהג הקדום ולא חל הצום קודם עלוה"ש, והיו שרצו לחדד בזה דיש אומדנא במה שכיום צמים רק עד חצות בדעתינו לצמצם את מנהגם וא"כ בזה טמונה אומדנא שאין בדעתנו להרחיב את מנהג הצום אף כליל הצום, אך ודאי אי"ז מוכרח דהרי כליל הצום הוא טבע שנוהג גם בנו שלא לאכול ממתי שישנים ועד הבוקר ומנלן שיש אומדנא אחרת בזה.

זמן תחילת הצומות

ט. **זמן** תחילת התעניות שאינן מעת לעת, הוא בעלוה"ש, וכיום בלוחות יש ב' זמנים לעלוה"ש, והורה לי הגר"ח"ק שליט"א דהעיקר הוא הזמן השני (ע"ב דקות לפני נה"ח) ואם הוא אכל לאחר הזמן הראשון והתחיל להתענות בזמן השני הוא רשאי לעלות לתורה ולישא כפיו במנחה.

בדין יום הצום הנצרך לתענית שעות

י. **בגמ'** בתענית דף יב. מבואר דדין תענית שעות לדין תענית ולתפילת ענינו (ע' שו"ע תקסב.י.) זה בתנאי שלא טעם כלום עד הערב, ועכ"ז אי"ז תענית מעלייתא דמיירי שלא היה בדעתו כלל להתענות אלא באה לו טירדה ולא אכל עד חצי היום וכשבא חצי היום נמלך ואמר הואיל והתענתי עד חצי היום אתענה כל היום, ומבואר דאף שהוא נחשב רק לתענית שעות ומשום שקימ"ל דתענית ללא קבלה היא לא נחשבת תענית והוא קיבל להתענות רק בחצי האחרון של היום,

תתצה

כהן

תעניות

מעשה

הצום מלמפרע, וכמש"כ המשנ"ב תקסו.כ. דמי שבדעתו לאכול בסוף היום אינו יכול לעלות לתורה כבר בשחרית.

גם מצינו בשו"ע וברמ"א תקסב.א. דאפשר להתענות בתענית ציבור או בתענית יחיד רק עד מנחה ודנו שם בדין ענינו כיון שזה עם דין תענית, (ואין ענין בחצות אלא במנחה ומשום ענינו), ומבואר דאף שיאכל אח"כ יהיה לתחילת היום דין תענית, ואף בזה צ"ע איך שייך דין תענית לשעות ללא שיהיה יום הצום שלם.

עוד קשה דבמשנ"ב תקמט.ג. כתב דמי שבטעות אכל ביום התענית הוא חייב להמשיך את התענית ומשום סברת מי שאכל שום יחזור ויאכל שום, ולכאור' קשה דבתענית אין איסור אכילה בעלמא אלא המצוה היא להיות בתענית, וא"כ מה שייך לחייבו להמשיך את התענית והרי כל מי שאכל בבוקר לא שייך בו אח"כ תענית באותו יום וכמשנ"ת דפקע ממנו השם של יום הצום, וא"כ גם אם הוא ימנע בהמשך היום מלאכול הוא עדיין יחשב לחוזר ואוכל שום.

רק ביום שאינו שייך לצום בעינין שלא יאכל בכלו כדו שיקבל שם של יום הצום

יב. ולכאור' מבואר בזה, דרק ביום רגיל שאין לו שייכות כלל לענין התענית לא מהני מה שיתענה בו האדם כמה שעות, ומשום שזה דרך רגילה של אדם שלא לאכול כמה שעות גם בשאר

וענינו, דאף ששעות התענית עדין לא התחילו, מ"מ יום הצום כבר התחיל, ושפיר אפשר לומר ענינו ה' ענינו ביום צום תעניתנו.

להקשות מכמה מקומות שאי"צ יום צום שלם

יא. **ועפ"ז** יש להקשות איך אמרו בגמ' דמי שישן בליל תענית ציבור או בליל תענית יחיד (עשו"ע תקסד.א.) לאחר סעודתו ונתערור קודם עלוה"ש הוא אסור מלאכול, כיון שחלה עליו התענית מחמת שדרך בני אדם בשעה שהם ישנים להסיח דעת מאכילה שעד הבוקר, והרי זה ככל תענית שעות וא"כ כיון שכבר אכל בעונת לילה זו, שוב איך אפשר להתענות לשעות באותו לילה, ומאי שנא מכל מי שאכל בבוקר דשוב אינו יכול לקבל על עצמו תענית שעות.

כמו כן קשה ממה שמצינו אף בעונת יום, גבי מי שאכל בבוקר ונרדם וחלם חלום המחייב תענית, דכתב המשנ"ב רפח.יד. דיש לו להתענות משעה שהוא נעור ועד הלילה, דלכאור' קשה איך שייך להתענות בסוף היום לאחר שאכל בבוקר.

וכמו כן מצינו בהיפוך במשנ"ב תרד.ב. דמי שחלם בליל ערב יו"כ והוא ירא לנפשו ורוצה להתענות, יתענה עד סעודה המפסקת ויאכל סעודה אחת, ואף בזה צ"ע איך יש דין תענית בתחילת היום כשבדעתו לאכול בסוף היום והרי כשבסוף היום הוא יאכל ירד ממנו השם של יום

כהן

תעניות

מעשה

תתצו

שבמנחה שלפניו או בתענית ציבור ותענית חלום, דין של יום הצום.

ובזה יתורצו בס"ד כל התמיהות דלעיל, דודאי אף שאכל בליל התענית מ"מ כיון שיש אז שם של יום הצום ע"י קבלה שבמנחה שלפניו או מדין תענית צבור שעיקר דינה הוא מעת לעת (ורק אנו שאנחנו בזמן שאין שלום ואין מלחמות דאמרו ב"ר"ה דף יח: דרצו אין מתענין, קבלנו עלינו חובה רק בעונת יום) אין חסרון לקבל תענית שעות בסוף העונת לילה, וכן בתענית חלום שהחלום הופך ממילא את היום ליום הצום, שייך מהאי טעמא להתענות רק בחצי יום השני מהשעה שהוא נעור ועד הלילה, או להיפך בעיו"כ להתענות רק עד קרוב לסוף היום, דכיון שיש לזה דין של יום הצום שוב כל שעה ושעה שמתענים באותו יום בין בתחילתו ובין בסופו יש לזה דין גמור של תענית, וזהו כמו שמצינו בריש סימן תקס"ב דבתענית שקיבלה במנחה או בתענית ציבור שייך להתענות רק עד הצות ויש לזה דין תענית, (אמנם יש להעיר דבזמנינו שהורו שאין לחוש לחלומות דחזקתו דברי הבאי ולא מראה עליון, אם ירצה האדם לחוש לנפשו ולצום לא יהיה בזה דין תענית לתפילת ענינו בלא קבלת תענית, וכן לא יהיה דין תענית אם הוא לא יצום כל היום כולו כדי שיחשב היום ליום צום, ואף שהחלום ממ"נ בטל ע"י צום בלא קבלה ובלא השלמה, ומשום דעד כמה שהוא אמת יש בזה שם של יום הצום, מ"מ צריך לחוש שאי"ז חלום אמת כלל ובכדי שיוכל לומר תפילת ענינו עליו לא לאכול כל היום כולו ולקבל תענית על השעות שמזמן קימתו ועד סוף

ימים ואין ניכר בזה שהוא לא אוכל מחמת תענית, ואף שהוא מקבל עליו שזה יהיה לשם תענית לא סגי בזה כיון שמ"מ אין בהנהגתו שאח"כ צורת תענית, ורק אם כלל לא יאכל כל היום ותהיה הנהגתו כהנהגת תענית אמרינן דאף שתחילת היום לא היה עם דין תענית משום שהוא לא קיבל תענית על אותם השעות, מ"מ כשקיבל תענית על סוף היום היה בזה דין תענית כיון שזה תענית שבתוך יום שלם של צום, אבל יום שבעיצומו הוא ביום הצום וכגון יום שקבעו בו חז"ל תענית מחמת צרות שאירעו בו, או אפילו כשחלם חלום דקבעה בו הגמ' את הנהגת התענית (ולמרות שאין בזה חיוב גמור מדינא דגמ'), וכן אפילו בתענית יחיד ובגונא שקיבל עליו במנחה שלפניו את עיצומו של יום ליום הצום, שם אף אם הוא יתענה רק כמה שעות בין בתחילתו ובין בסופו בין בעונת יום ובין בעונת לילה יש לו דין תענית אפילו אם הוא יאכל בשאר שעות היום או הלילה, כיון שבאמת יש בעיצומו של יום את השם של יום הצום ולא חסר בפרט זה כלל, ושוב סגי לדין תענית בכל איזה שעות שירצה להתענות בהם.

וענין דבר זה הוא, דהרי הרי"ף מבאר שאי"צ קבלת תענית לתענית ציבור כיון שנאמר בו קדשו צום וכבר הוזמן אותו היום ליום הצום, וא"כ אף בתענית חלום מזומן אותו היום משמיה ליום הצום וראיה ממה שאי"צ קבלת תענית לזה, ושוב לעולם לא חסר בתענית יחיד לאחר הקבלה

מעשה

תעניות

כהן

תתצו

היום, ומ"מ בחלום שהותרה בו התענית בשבת מטעם שזהו העונג שלו לכאור' יש להתיר להתענות בשבת גם למי שחושש בזמנינו, ומשום שבמציאות זה העונג שלו, וזה שמצינו דמי שאכל בטעות ביום התענית חייב להמשיך להתענות ויחשב בזה כמפסיק באכילת השום ומשום שביום שנקבע ליום הצום כל שעה שרק מתענים יש לזה דין תענית, ומדלא חילקו בדין זה משמע דאף כשבטעות אכל כמה פעמים באותו יום הוא מחוייב כל פעם להמשיך להתענות, ומבואר בזה דלא רק שביום הצום שייך להתענות רק בחצי עונה ראשונה או רק בחצי עונה אחרונה, אלא גם אפשר להתענות לסירוגין כבציור שנתבאר.

דין עליה לתורה בתענית שעות שאין בה חסרון של יום הצום

יג. ומ"מ לדין עליה לתורה מבואר במשנ"ב תקס"ב. דמי שמתענה רק בתחילת היום ועתיד לאכול בסופו אינו עולה לתורה, ומשום שאף שיש בו דין תענית שעות גמור מ"מ אין בידו את תקנת חז"ל בשלמות, ודין קריאה"ת נתקן לתענית ציבור המושלמת, ורק תפילת ענינו שייך לומר בתחילת היום אם הוא מתענה וכמבואר בריש סימן תקס"ב דזה מדין התענית ולא מדין קביעות תקנת חז"ל, ומ"מ אף תפילת ענינו אין אומרים בגונא שהתענה רק בחצי היום השני של התענית ציבור כיון דאף שכעת יש לו דין גמור של תענית, מ"מ לא יתכן שיאמר ביום צום תעניתנו לאחר שכבר אכל בו ביום.

והנה פשוט שמי שישן בלילה בלא להתנות שאינו מקבל את התענית לפני עלוה"ש ואח"כ נעור קודם עלוה"ש ואכל באיסור ואח"כ התחיל להתענות בעלוה"ש, הוא יכול לקבל עליה לתורה, ומשום שקיים את כל תקנת חז"ל ורק עבר על תענית יחיד שקיבל על עצמו לשעות בסוף עונת לילה, דהרי אין גדר האיסור אכילה שבסוף הלילה כפי שהיה מי שביאר שחז"ל תיקנו את התענית של היום לכל אחד מזמן שנגמרו לו אכילות הלילה, והיינו מהשינה, ואם הוא אכל אח"כ הוא עבר על תקנת התענית ציבור ונאסר בעליה לתורה, דהרי א"כ נתת דבריך בתקנת התענית ציבור לשיעורין דלכל אחד זה מתחיל בשעה אחרת, ובלא"ה מהא דדין זה נוהג גם בתענית יחיד מוכח שזה רק קבלת תענית לשעות של סוף הלילה, דהרי ודאי לא היה בדעת היחיד בקבלתו שבמנחה כשאמר שהוא בתענית יחיד למחר, דמחר זה מסוף אכילות הלילה, ובפרט לשיטת הרמ"א שבלילה חל איסור רק מאכילה ולא משתיה פשוט שאי"ז דין של התקנת חז"ל.

אם שייך בחולה תענית לפירוגין בין ארוחותיו או הידור בשיעורין ופגום

יד. והנה לא שמענו שמי שנצרך לאכול בתענית ציבור תהיה לו אפשרות להדר ולהתענות בין הארוחות עם דין תענית, ע"י שיחליט שלא לאכול באותם השעות מחמת התענית, דלכאור' היה מקום לומר דכיון שאין חסרון בדין של יום הצום ואי"צ קבלה שוב לא מעכב מה שהוא אכל בתחילת היום וככל מי שחולם

כהן

תעניות

מעשה

תוצח

לאכול שיעור שמבטל את העינוי או חולה שהתענה לגמרי באופן שחוליו עומד ומצריכו לאכול בצורה רגילה (ולא בשיעורין, דהרי אין חיוב שיעורין בשאר צומות) לא נתקן בו כלל יום הצום, אך זה שהצליח להתענות באופן שלא יזיק לחוליו הוא הצליח בזה להכליל בתקנת יום הצום ויש לו דין תענית].

דין תענית באכילה ולא בשתיה וכן במקצת מאכלים

טו. ולפ"ז תתבאר שיטת הרמ"א תקסד.א. דמי שהלך לישון בליל התענית והתעורר לפני עלוה"ש אסור לו לאכול ומותר לו לשתות, וזה חידוש נורא ששייך לקבל צום רק מאכילה ולא משתיה ויש בזה דין תענית, וכן זה מחודש בהא דאין בזה חסרון בשם של יום הצום, ולפמשנ"ת ניחא דכיון שזה יום הצום ע"י קבלה שבמנחה או ע"י תענית ציבור שוב אין חסרון בשם של יום הצום, ונתחדש בזה דכמו ששייך לעשות פלגינן בשעות היום כך שייך לעשות פלגינן באותה שעה עצמה באיכות הצום דמתענים רק מאכילה ולא משתיה ויש בזה דין תענית גמורה, (ואי"ז דומה לחולה שיכול להתענות בין ארוחותיו דנתבאר דלא נתקן לו משום תענית חצויה זו דין של יום הצום, דהרי חולה מוכרח לבטל את התענית המחוייבת שהיא ביום, אך הרמ"א מיירי בברייתא ובליילה, דבזה הוא כלל לא מבטל את התענית המחוייבת ע"י שהוא שותה).

ומי"מ יש להסתפק אם גם שייך בכלל התענית לעשות פלגינן בין מאכל

בצהרים דלא מעכב מה שאכל בבוקר, וכן לא יעכב מה שהוא יאכל בסוף היום לאונסו וככל מי שחולם בערב יו"כ דלא מעכב מה שהוא יאכל בסוף היום לאונסו מצוותו, וכן אין לומר דמי שאוכל באיסור לאחר שחלה עליו התענית פקעה ממנו התענית או שמי שאוכל כמה פעמים לא שייך שתהיה לו תענית לסירוגין בין אכילותיו, דהרי נתבאר גבי מי שטעה ואכל באיסור כמה פעמים ביום התענית דיש לו חיוב להמשיך בתעניתו לסירוגין ויש בזה דין תענית גמור.

ולכאז"ל דענינו הוא דחז"ל לא הטריחו לחולה בכה"ג ולכך לא תיקנו לו את יום התענית כלל, ושוב אין לו דין של יום צום כלל כדי שיוכל להדר ולהתענות בין הארוחות, דהרי נתבאר שכל שאין לו שם של יום צום ל"ש להתענות רק לשעות.

וביותר חידש בזה הגר"ק שליט"א דאף אם חולה החמיר על עצמו והתענה יום שלם אי"ז תענית כלל, כיון שאי"ז תקנת חז"ל, ואסור לו לעלות לתורה או לישא את כפיו במנחה כדין מי שאכל, עיין אות כ'.

ומי"מ כתב הגר"ק שליט"א דחולה שיהדר בפחות מכשיעור, או בפגום בגונא שאין לו חשש סכנה, יש לו דין תענית כיון שהוא מתענה בגונא שלא יזיק לעצמו, ולכך הוא יוכל לעלות לתורה ולישא כפיו במנחה, נדרק חולה שהוצרך

מעשה

תעניות

כהן

תתצט

למאכל ובין משקה למשקה או שכל עניני אכילה הם אחד וכן כל עניני שתיה הם אחד וכלל אי אפשר לחלק ביניהם בכל גונא.

וענין זה הוא כעין שמצינו שאפשר לקבל שלא לאכול בשר ויין בלבד ויש בזה דין צום, וכבר הוכיח כן הפלא יועץ בערך תענית מעזרא שאמר לחם חמודות לא אכלתי ועל כך נאמר לו מיום אשר נתת אל לבך להתענות, ומשום שזהו תענית גמורה, אלא דשם אי"ז בתוך יום צום גמור, וודאי לא חל דין תענית גמורה בכשר ויין בשעה שכל אותו היום הוא אוכל ואין בו שם של יום הצום, וכן מפורש במשנ"ב תקס"ב. כג. דענין תענית מבשר ויין הוא לצער בעלמא אך אין בזה דין תענית.

אל"א דצ"ע דבגמ' דף יב. אמרו שמה שר' יוחנן אמר אהא בתענית עד שאבוא לביתי התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד אך אי"ז עם דין תענית כיון שכבר הוא אכל בבוקר, וכתב רש"י ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום, (וודייק רש"י ולא פירש שהוא יכל לאכול משום שהוא כלל לא נדר כיון דהוה אומדנא שזה לשמוטיה נפשיה בעלמא, אלא הוא פירש שאף שהוא כיוון לנדר מ"מ אין בנדרו כלום), ומבואר דאין חשש נדר במה שאמר שהוא יצער עצמו מאכילה ושתייה לשעות כיון שאין זה דין תענית, ולכאור' טעמו דאין שום מצוה לסגף עצמו ורק תענית בגונא שחל בה דין תענית מצינו שהיא מצוה ויש בה דין נדר, וכיון שכן, איך יפרש רש"י

בהא דאפשר לצער עצמו מבשר ויין אף בלא דין קבלת תענית גמורה, אמנם לכאור' אף רש"י מודה דודאי יש ענין ודין נדר במי שמחליט לצער עצמו מאיזה מאכל, והוא בכלל מ"ע דקדושים תהיו, אלא שכוונתו דכיון שר' יוחנן אמר אהא בתענית וזה דבר שודאי לא חל, שוב אין חשש נדר למצות פרישה מאכילה בלא תורת תענית, דהרי את זה הוא לא נדר כיון שהוא פירש בנדרו שבדעתו לנדר רק תענית גמורה.

בדין חולה בתענית לחצאין, בתענית ציבור ובט"ב

טז. **והנה** בחולה שסגי ליה לצורך חוליו בשתייה בלא אכילה, לכאור' אף בתענית ציבור שזה יום הצום לא יהיה שייך בו דין תענית במה שהוא ימנע מאכילה, ואפילו דבמניעה זו אין טירחא ואין סכנה, דמ"מ נתבאר דכשהוצרך החולה לבטל את התענית המחוייבת לא תיקנו לו כלל את דין יום הצום וממילא לא שייך תענית לחצאין כשאי"ז יום הצום, אמנם אף לולי סברא זו לא היה צריך להדר בזה כלל כיון שמעולם לא חייבו חכמים את החולה בתעניותיהם.

אמנם במי שהוא בריא ורק הצום יחלישו וסגי ליה בשתייה בלא אכילה כדי שלא יחלש יש לדון בזה, דאף שודאי מותר לו לאכול כדי לא להגיע לחולשה, וכן לא מסתבר שחייבוהו בתענית לחצאין, מ"מ יש לדון אם יש לו מקום להדר בזה כיון שאין בו דין חולה והוא שייך עדין בתקנת חז"ל.

כהן
תעניות
מעשה
תתק

שכבר יש בו טבע שהתענית תעשהו חולה דלא נתקנה בהם התענית כלל, אך מי שבריא לחלוטין ורק יש חשש שמחמת חולשת התענית יולד בו חולי או טבע חדש, וכגוונא דהביה"ל שיש חשש שמחמת חולשת התענית תכנס בו החלערי"א, בו קיימת תקנת התענית ויש לו לאכול רק פחות מכשיעור, וכן משכח"ל במי שנצרך לעבור נתוח על ענין צדדי שאינו מעכבו מלצום אך אם הוא יתענה הוא יחלש והניתוח יזיק לו, דבו יש תקנת חז"ל של התענית כיון שכעת הוא בריא לחלוטין ויש לו לאכול רק פחות מכשיעור, ובציורים אלו יל"ע בגונא שהוא נצרך לשתיה מרובה יותר מכשיעור אך סגי ליה בשתיה בלא אכילה אם כיון שאין לו דין תענית מחמת שתייתו הוא גם יכול לאכול, או שיש לו לכה"פ להדר שלא לאכול כיון שגם בזה יש דין תענית כיון שיש בו שם של יום הצום, דהרי נתבאר שהנכללים בציורים אלו הם בכלל תקנת חז"ל ויש בהם שם של יום הצום.

ואם נימא דיש מקום בציורים אלו להדר בתענית מאכילה ולא משתיה לכאור' גם יש מקום להדר בתענית שעות וכגון שסגי ליה לאכול רק מעט שעות, דהרי נתבאר דביום הצום יש דין תענית גם כשמתענים חלק משעות היום, וכן אם צריך רק את שתיית הבוקר לחיזוקו הוא יוכל להתענות לאחר אותה שתיה עד הלילה וכעין מי שאכל בבוקר ואח"כ חלם בצהרים חלום רע דיש בו דין תענית מזמן קימתו ועד הלילה כיון שיש בזה שם של

אלא דבמשנ"ב תקנוד"א. כתב דמי שהוא חלוש וחש בגופו יאכל בט"ב, והיינו שבטבעו הוא חלש והוא גם חש הרגשה רעה מיוחדת בגופו (ולכאור' רעד נחשב לחש בגופו, והגרמ"ק שליט"א הסתפק בזה), והורה בזה הגרמ"ק שליט"א דלא רק מי שמרגיש גם לולי התענית חולשה ומחוש בגופו מותר באכילה, אלא אף מי שרק התענית גרמה לו להרגיש כך הוא מותר באכילה, ופשוט א"כ שאי"צ להמתין שהתענית תגרום לו כך בפועל אלא כל שידוע שכך תגרום לו התענית הוא פטור מעיקרא מלהתענות, ואדרבה היה מי שהורה דאף כשטבעו שהתענית לא גורמת לו כך ביום התענית אך יוצא לו חולשה ומחוש בגופו בימים שאחר התענית הוא פטור מלהתענות, וזהו כפי שמורים בדין תרופה בשבת שמה שהותר לקחת תרופה כשנפל למשכב זה מתיר לקחת תרופה גם קודם שנפל למשכב כיון שידוע שחולי זה יפילו למשכב, וכיון שכן, ודאי שמי שידוע שהצום יחלישו יש בו אף קודם שיחלש את כל דיני חולה ואף בו אין מקום להסתפק אם יש לו להדר להתענות באכילה בלבד וממש כמשנ"ת בחולה.

אמנם יש מי שמנוע מתענית מסיבה אחרת, דבביאור הלכה תקנוד"ו. ד"ה דבמקום כתב דבמקום שאין המחלה של חלערי"א חזקה ח"ו יאכל פחות מככותבת בכא"פ וכן בשתיה כמו שכתב השיעורים בשו"ע תרי"ח, וביארו בדבריו דאף שלא נזכר כלל ענין פחות מכשיעור לחולה בט"ב, זהו דוקא לחולה או למי

מעשה

תעניות

כהן

תתקא

יום הצום, אלא דיל"ע כשבדו לבחור אם לצום לגמרי מספר שעות או לצום כל היום רק מאכילה ולא משתיה, במה יבחר.

ומענין זה יל"ע בציורים הנ"ל לגבי ט"ב, כשאין יכול לצום כ"ד שעות אך הוא יכול לצום י"ב שעות, דאף שודאי אין חיוב לצום בט"ב י"ב שעות כי לא היתה בט"ב כזו תקנה, מ"מ שייך בזה לכאור' הידור שיתענה י"ב שעות, ויש לדון אם יעדיף לצום בלילה משום שהידור הנמצא לפניו עדיף ואף אם צום דיום עדיף, (וכדמצינו שצריך לעשות חובת השתא אף שמחמת כך הוא לא יוכל לקיים את החובה שאח"כ שהיא יותר גדולה, עביה"ל ריש סימן ק"ט), או שיעדיף לצום ביום כשם שבכל תענית עיקר זמן התענית הוא ביום, וכן מטעם שיהיה לזה דין תענית יחיד מושלם ועדיף מלילה שאף אם הוא יצום בכלול לא יהיה לזה דין של תענית מושלמת אלא רק דין של תענית שעות, אמנם מסתבר דבתענית ציבור אין כלל תפיסה לתענית יחיד ואף אם הוא יצום כל היום זה לא יהיה עם דין תענית יחיד גמורה, ושוב כיון שתקנת ט"ב היא כ"ד שעות בכל גונא שהוא יצום פחות מכ"ד שעות יהיה לזה דין של תענית שעות וממילא פשוט שיעשה את ההידור שלפניו ויתענה בלילה, (ואדרבה עיקר הבכיה לדורות נקבעה בלילה).

בדין חצוצרות דתעניות

יז. **במשנה** בדף יב: מבואר באיזה תעניות מתריעין, ובגמ' דף יד. אמרו במאי מתריעין רב יהודה אמר

בשופרות, ופירש"י שהיו עושין ההתרעות בשופרות, ולשון התרעה כמו תרועה, וסתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה, ואהכי מתריעין בשופרות כדכתיב ותקעתם בחצוצרות, תוקעין בשופרות כדי שיכניעו ליבם לקול השופר ויהיו נרתעים מחטאתם, וכתב הריטב"א בדף יב: דבזמנינו נהגו בצרפת שלא לתקוע בתעניות כיון שאין לנו חצוצרות, ובפשטות כוונתו שלא ידוע לנו צורתן כדי לעשות את דוגמתן ולתקוע בהן, אך ודאי שלא זו כוונת הריטב"א דהרי מפורש בגמ' שאפשר לקיים את ההתרעה בשופרות ואי"ז דוקא בחצוצרות, וכתב הגריש"א זצוק"ל בקובץ תשובות דכוונת הריטב"א היא דאין בידינו חצוצרות עם דין חצוצרות דהרי הרמב"ם מנה את המ"ע דתקיעה על הקרבן ואת המ"ע דתקיעה בעת צרה בתוך מ"ע אחת, וכיון שכן, כל זמן שאין בידינו חצוצרות שבהם תקעו על הקרבן במקדש אין לזה דין חצוצרות, ולכך הם פסולים גם לדין תקיעה בעת צרה, ואף שודאי שכשיבנה ביהמ"ק תהיה כשרה חצוצרה שלא תקעו בה בעת צרה זהו משום שהיא ראויה לשמש בין במקדש ובין בעת צרה בכל צרה שלא תבוא, אך כיום שאין אפשרות לשופרות שבידינו שיתקעו בהם במקדש הם פסולים מפני שעשייתן היא רק לשם חצי מצוה וזה פסול בעשייה, והנה רש"י הביא על הדין דתקיעה בעת צרה את הפסוק שנאמר בו ותקעתם בחצוצרות וצ"ע דזה פסוק על תקיעה שבמקדש והוה ליה לרש"י להביא את הפסוק של עת צרה שנאמר וכי תבוא מלחמה בארצכם וכו' והרעותם בחצוצרות,

כהן

תעניות

מעשה

תתקב

של המג"א למקומו אמאי לא תוקעים בשופרות לכה"פ בט"ב שהוא עם דין תענית ציבור, ובפרט שכתב המג"א דהמצוה דא' של תקיעה בעת צרה היא אף שלא בשעת תענית.

ישמא יש לתרץ דכשנאמר בתורה שאופן התקיעה היא בכי תבוא מלחמה בארצכם, נאמר בזה דעל צרה המתמשכת מדורי דורות לא תוקעים וחוזרים ותוקעים ללא סוף, ואדרבה כל ענין התקיעה הוא להתעורר בתשובה כשקמה עליהם פתאום צרה חדשה מחמת עוונותיהם שגברו, אך בזמנינו של"ע אנו מוקפים באוייבים כבר שנות דור וכל הזמן הם זוממים ומתכוננים וכו' ומפעם לפעם יוצאים חלק מזממותיהם לפועל ח"ו, אין בכל פעם ופעם חידוש של מלחמה אלא הכל המשך גדול שיגמר בעזה"י בביאת משיח צדקנו בב"א, ולא בזה דיברה תורה בכי תבוא מלחמה, ואה"נ אם ח"ו היה בא אויב חדש שלא מענין שכנינו הרעים ופותח במלחמה על רוב הישוב שבא"י היה חיוב דא' של תקיעה בעת צרה.

תענית מחמת הקריאה"ת

יח. **מוצינו** בגמ' דף כז: גבי אנשי מעמד ואנשי משמר דהקרובים היו עומדים על הקרבן ומתפללין שיתקבל לרצון והרחוקים היו נכנסים לביכ"ו וקוראים במעשה בראשית ומשום שהקרבות הם הזכות לקיום הבריאה, והרחוקים היו מתענים רוב השבוע חוץ מיום א' ויום ו' (מטעמי הגמ' שם) דביום ב'

ושמא רש"י מרמז לדברים הנ"ל דבעינן כאן דוקא את חצוצרות המקדש, ולכאו' לפ"ז צ"ל שבזמן המשנה היו בידם חצוצרות מזמן המקדש שעשייתן היתה לשם כל המ"ע המשותף של המקדש ועת צרה, אמנם השו"ע פסק את דין ההתרעה ואין דרכו לכתוב הלכות למשיחא וודאי שאין כוונתו רק למי שיש בידו חצוצרות מזמן המקדש, וצ"ע.

ובמשנ"ב תקעו.א. הביא שהמג"א נשאר בצ"ע אמאי לא נהגו בזה, (ומשום דלא קימ"ל כהריטב"א), והביא המשנ"ב דיש סוברים דכיון שנאמר וכי תבוא מלחמה בארצכם ילפינן מזה שמדאו' המצוה היא רק בארץ ישראל, ועוד הביא שיתכן שצריך שהארץ ישראל תהיה ברשותנו דבלא"ה אי"ז נקרא בסתמא בארצכם, וכן יתכן שצריך שהגזרה תהיה על רוב ישראל אך בלא"ה אין חיוב דא' בזה, ולכאו' מה שצידדו שהגזרה תהיה על רוב ישראל אין הכוונה לרוב מתוך כל ישראל הנפוצים בדי' כנפות העולם אלא רק לישראל הנתונים בא"י, דהרי לכאו' דרשו ענין זה מתיבתא בארצכם שזה גם יהיה בא"י וגם שא"י תהיה שלכם דהיינו ברשותינו וגם שזה באמת יהיה לפחות על רוב ארצכם ולא רק על מיעוטה, אך כלל לא מרומז בפסוק שזה שייך לרוב מספר בני ישראל הנמצאים בעולם כולו.

ולפ"ז בזמנינו שאף שהשלטון ביד אנשי רשע מ"מ רוב הארץ בבעלות ישראל, וכן רוב הישוב בסכנה, הדר הצ"ע

תתקן

כהן

תעניות

מעשה

פירש כל חלום יש בו שום ממשות אבל מה שהוא רואה כשהוא צם אין בו ממשות.

ולכאוי' ב' הפירושים הם היינו הך דכיון שפירש המסוה"ש שדרך לראות חלום רע מחמת עציבות הצום שוב אין בו ממשות כלל ולכך פירש"י שלא בזמן של צום כל חלומות יראה האדם ורק לא יראה את אחד מאותן החלומות הרעים של זמן הצום, דודאי כשהאדם רואה חלום רע כזה שלא בזמן של צום יש לו לחשוש.

והנה בין ברש"י ובין במסוה"ש משמע שהצום פועל חלום רע למי שישן ממש בהיותו בתענית אך אין ראייה שזה פועל בו גם בלילה שאחרי הצום לאחר שאכל הרבה, אמנם בשעה"צ רכ"א. הביא דבתוספות רבינו יהודה ובתוספי הרא"ש פירשו בגמ' הנ"ל דכל חלום רע שאדם רואה יש לדאוג עליו חוץ מחלום שראה אחר התענית לפי שישב בתענית ונצטער מחמת העינוי יראה חלום רע, ומבואר דהבינו דהצום פועל גם לאחר הצום דכיון שנצטער מחמת העינוי במשך היום זה יפעל אצלו שיחלום בלילה חלום רע.

ואדרבה הורה הגרמ"ק שליט"א דלחלום שבלי ל' יו"כ יש לחוש דאף שהוא באמצע הצום מ"מ עדין לא נצטער מחמת העינוי כ"כ כדי שזה ישפיע עליו חלום רע, ומ"מ לכאוי' יודה דהישן בצהרי היום שכבר העינוי כבד עליו אין לו לחוש לחלומות רעים וכדמבואר ברש"י ובמסוה"ש, (ודעתו דיש לבטל חלומות באמירת

הם התענו על יורדי הים כיון שביום ב' נברא הרקיע שבתוך המים וביום ג' הם התענו על הולכי מדבריות כיון שביום ג' נבראה היבשה וביום ד' הם התענו על האסכרא משום שביום ד' נאמר יהי מאורות וכתוב מארת וביום ה' הם התענו על עוברות ומניקות כיון שביום ה' נאמר ישרצו וכו'.

והנה אין התענית על הקרבן כלל ולכך הקרובים העומדים על הקרבן לא התענו ורק הקריאה"ת של הרחוקים שייכת לקרבן, ומ"מ הרחוקים מתענים משום שהקריאה מעוררת את הזמן וכיון שקראו על יצירת הדברים זה מחייב להתענות על הצלחת אותם הדברים, ובלא הקריאה"ת אין תענית מחמת עצם המציאות של הימים בפועל, דמציאותן היא לא יצירתן ורק על שעת יצירתן צריך להתענות.

וכעיי"ז מצינו תענית בעש"ק פרשת חוקת משום הצרות שארעו אז בשריפת התורה, ולא תיקנוה לפי תאריך החודש אלא לפי היום שבשבוע ומשום שנודע להם דנשרפה התורה בדוקא בקריאת דא גזרת אורייתא, (ומעיי"ז מצינו דקבעו את זכר הנס דשבת הגדול לפי יום השבת ולא לפי יום החודש).

חלום אחרי התענית

ט. **בגמ'** בברכות דף נה. אמרו כל חלום ולא טוות, ופירש"י כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב, ובמסוה"ש שם

כהן

תעניות

מעשה

תתקד

אליעזר מהגרוניא לדידי אקריון בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה אמר ש"מ עת רצון היא, ולכאו' בפשטות מה שציוה להם רבא לישון מתוך תענית הוא כדי שלא להפסיק במעלת הצום, אך להנ"ל יש לומר דכיון שהיה בדעתו לבדוק למחר בחלומותיהם הוא רצה שתהיה נפשם עגומה מאד בעינוי התענית ובזה לא יהיה עליהם חשש בראיית חלומות רעים ואדרבה אם יהיה חלום טוב ידונו בו בק"ו שהוא ודאי אמת, דהרי זה לא היה רק בלילה שאחר התענית כבעלמא אלא זה היה עם תוספת שהם היו עדין באמצע התענית, ובפרט למשמעות שברש"י ובמסוה"ש דחלום טוות זה דוקא כשישנים באמצע התענית ודאי ניחא הביאור דציוה עליהם לישון מתוך תענית כדי שלא יהיה להם לחוש לחלום רע.

דין חולה האוכל לנשיאת כפים ולקריאה"ת, ובאופן האכילה

כ. **כבר** הובא באות י"ד דכהן שאוכל בתענית (ואפילו כהן שצם נגד ציווי הרופא אי"ז צום כלל דביטל את תקנת חז"ל שלא תיקנו לחולה לצום) דינו ככל יום דעלמא, ואסור לו לישא כפיו במנחה דגזרו בזה משום חשש שכרות, דגזרו אף בצומות אף שהנפק"מ בזה היא רק ליחיד, ומה עוד דזה הגזרה הכללית שנגזרה לתמיד על כל מי שאוכל ואי"ז גזרה ליחיד, ואף שכתב המשנ"ב תקנה.ה. דאין לחולה לאכול אלא כדי קיום גופו (ואי"ז בדוקא וכדפירש לי הגר"ח"ק שליט"א דהכוונה היא דיאכל בפשטות ככל יום

רבש"ע שבברכת כהנים, והכהן עצמו שחלם יבטל במחשבתו את חלומו בשעת הברכת כהנים, וסגי ליה לחשוב בזה באחד מן הפסוקים בלבד, ורק הסתפק אם מעכב שיחשוב על זה דוקא בתיבה האחרונה של הפסוק בסמוך לאמן של הקהל, ואמר שלפי המשנ"ב אם עושים כן ל"צ לחוש לחלום כלל ולא צריך לצום, אמנם בקונטרס חסד לאלפים על עניני ברכת כהנים כתב שהכהן עצמו יחשוב לבטל את חלומות הציבור, ובזה יתקיים בו ואני אברכם לכהנים, ויבטלו לו משמיא את חלומו, אך לא סגי שיחשוב לבטל את החלום של עצמו, דהרי אין הברכת כהנים מיועדת שיברך הכהן את עצמו).

והנה בשו"ע תקפא.ב. כתב דנוהגים להתענות בערב ר"ה ועכ"ז כתב השו"ע תקצז.ג. שהמתענה פעם אחת בר"ה תענית חלום אם היה ביום ראשון צריך להתענות שני הימים כל ימיו, ומבואר דצריך לחוש לחלום שבליל א' דר"ה, וכתב לי הגר"ח"ק שליט"א דבאמת מי שעשה כהמנהג לצום בער"ה אינו צריך לחוש לחלום רע שבליל ר"ה כלל, וכל דברי השו"ע לענין תענית חלום בר"ה זה רק במי שלא נהג לצום בער"ה.

ויש להסתפק בכל זה במי שצם רק עד חצות אם יש לו לחוש לחלום שחלם בלילה שאחריו, ונפק"מ למנהגינו שנהגו לצום בער"ה רק עד חצות.

ובגמ' בתענית דף כד: אמרו שרבא גזר תענית ולא ירדו גשמים אמר להו ביתו כו"ע בתעניתו לומר למחר אמר להו מי איכא דחזא חילמא לימא אמר להו ר'

מעשה

תעניות

כהן

תתקה

רגיל, אך אי"צ לצמצם בדיוק כקיום גופו, ואף כשנשאל אם מותר לחולה לאכול בשר ויין שנשארו מאתמול, ואם לא יאכלם הם ודאי ילכו לקלוקל גמור, ואוכלם להצלה ולא לתענוג, השיב דטוב שלא יאכל, והיה משמע דמעיקר הדין זה מותר) עכ"ז כיון שהוא אוכל הוא נכלל בחשש שכרות דעלמא, ואף בט"ב שאסור לשתות יין מדינא דגמ' שאסרה יין בסעודת ערב ט"ב וכ"ש בט"ב עצמו (ודלא כהגרי"ז) מ"מ כתב לי הגר"ח"ק שליט"א דלא פלוג בזה וכבר גזרו על כל מי שאוכל דאינו נושא כפיו במנחה, ויש להוסיף דבלא"ה הרי מותר מדינא לחולה לשתות בט"ב אלכוהול שאינו יין.

ומי"מ הורה הגר"ח"ק שליט"א דיש לכהן האוכל לצאת מביהכ"נ במנחה של התענית בשעת נשיאת כפים, ולכאור' זה משום חשש לעזו וכמבואר בשו"ע קכח.ד.

והנה יל"ע בכהן שהתענה רק עד המנחה אם נושא את כפיו במנחה כיון דלא שייך אצלו עדיין חשש שיכרות ויש בתעניתו דין תענית וכמבואר לענין תפילת ענינו לעיל אותיות י"א י"ב, (אמנם אף שם לא הותר לומר ענינו אלא בשומע תפילה ולא בברכה בפני עצמה), ויעויין בשעה"צ קכט.ה. דבתעניות שכולם צמים בהם רק עד חצות וכגון ערב ר"ה אין נשיאת כפים במנחה דכיון שאי"ז תענית גמורה לכל היום לא שייך לומר שהדבר ידוע שאין שם שכרות, וקצת יש להסתפק בנדון דידן שהדבר לא ידוע שהחולה יאכל, אם ידונו רק בין החולה לשמים וכל שאין בו עדין חשש

שכרות הוא יכול לישא את כפיו במנחה, או שגם כלפי עצמו י"ל שלא שייך לומר שהדבר ידוע שאין שם שכרות, ובפרט שכמה פעמים חוליו ניכר על פניו ח"ו, וודאי הדבר ידוע לכל שלא שייך לומר שודאי אין שם שיכרות, וא"כ אין לחלק בין חולה לחולה ואין לו לישא כפיו במנחה, עוד כתב השעה"צ דאפילו כשמתענין כל היום אלא שאינו תענית ציבור כגון בז' אדר או בט"ו כסלו וכדו' שמתאספים חבורות ומתענים, ג"כ דעת הרבה אחרונים דבכגון זה אסור בנשיאת כפיים במנחה מדינא ואפילו בדיעבד ומשום חשש שכרות כבשאר ימות השנה, ולא התירו אלא בתענית ציבור גמור, וממילא אין אומרים אלקינו ואלקי אבותינו, (וי"ל"ע מה המקור לתענית בט"ו כסלו).

עוד יש לדון אם חיוב הקריאה"ת דויחל הוא על עיצומו של יום ואף על מי שאוכל, או שזה רק מדין התענית וחולה שאוכל פטור מאותה קריאה"ת, ואת"ל דהוא פטור יל"ע אם מותר לו לשמוע את הקריאה"ת דויחל במנחה של ט"ב שנאסר בתלמוד תורה דהרי קריאת ויחל אינה מן הדברים שהותרו בלימוד בט"ב וכמבואר במשנ"ב תקנ"ד.ח., והגר"ח"ק שליט"א הסתפק אם חולה חייב בקריאה"ת אך פשיטא ליה דגם אם הוא פטור בזה מותר לו לשמוע את קריאת ויחל בט"ב, ולכאור' זה מטעם שקריאה זו נחשבת במנחה דט"ב לסדר היום ולא פלוג בזה בחולה והתירו אף לו ככל הדברים שהם מסדר היום.

תתקן

מעשה

תעניות

כהן

כמו כן פשיטא ליה להגרח"ק שליט"א דאף שנתקן לומר שים שלום במנחה דתענית ציבור רק מפני הקריאה"ת, מ"מ לא פלוג בזה אף לחולה שאינו מתענה וכן ליחיד בביתו ואפילו שאין להם קריאה"ת, וכן לענין מנחה דשבת אף היחיד בביתו אומר שים שלום מהאי טעמא.

עוד הורה הגרח"ק שליט"א דחולה שצריך לאכול בתענית ציבור גמורה לא מועיל ולא צריך שישמע סיום, דלא הוזכר דבר זה אלא בתעניות שאינם חובה גמורה.

בדיני נישואין ושאר ניהוגי ט' הימים בכל הצומות

כא. **בביאור** הלכה סימן תקנ"א כתב דאפשר דיש להחמיר בי"ז בתמוז ובעשרה בטבת (ולכאור' אף בצום גדליה) כמו בט' הימים שמר"ח אב עד ט"ב, ויל"ע אם כוונתו גם לליל אותם הצומות או רק לזמן שבו צמים בפועל והיינו ביום ולא בלילה, ולכאור' יש ליזהר בזה אף בלילה ומשום שכתב המשנ"ב תקנ"ו. דבעל נפש יחמיר בכל הצומות כמו בט"ב והיינו מעת לעת ובכל העינויים אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו (וביאר לי הגרח"ק שליט"א דא"י ממעלת עניני הליל טבילה אלא משום מצות פו"ר ולכך זה רק באשה שיכול להתקיים בה פו"ר ואפילו מינקת, אך לא מעוברת) וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא, וא"כ במה שאין קושי ודאי ראוי לנהוג מעת לעת, וכן בכל ניהוגי הט' ימים שאין קושי בהנהגתם

ודאי ראוי להחמיר בהם אף בלילה, ומ"מ לענין דינא עדיין יש להסתפק בזה.

אמנם הגרח"ק שליט"א כתב לי דאין מקום כלל לנהוג ניהוגי תענית בלילה אם אינו מתענה בלילה, והיינו דאף שבט"ב נאסרו כל הניהוגים גם במי שאוכל, וענין החומרא של בעל נפש בליל שאר הצומות הוא כדי לחוש לשיטת הרמב"ן שבכל שאר הצומות יש בזה"ז דין כמו ט"ב, מ"מ סבירא ליה להגרח"ק שליט"א דעד כמה שלא קימ"ל כהרמב"ן אין טעם שאדם בריא ינהג כוותיה רק במנהגי תענית בלא שהוא יתענה דזהו תרתי דסתר.

ובעיקר דברי הביה"ל צע"ג דא"כ יהיה אסור גם לקיים בהם נישואין וממש כמו בט' הימים, והרי כתב הרמ"א תקנ"ג. דאם יש חופה ביום התענית בערב שבת וכו' והיינו בעשרה בטבת (שיש בו חומרא טפי משאר צומות, ע' עניני עשרה בטבת) שיכול לחול ביום ו', ומפורש דמותר לקיים בהם נישואין, ושמא י"ל דהרי כתב המשנ"ב תקנ"א.יד. דהאיסור נישואין שבט' הימים הוא רק בזיווג שני אך בזיווג ראשון זה מותר מדינא משום פו"ר ורק שאין נוהגים בזה משום דלא מסמני מילתא, וא"כ יש לומר דהרמ"א שעסק בעשרה בטבת קאי בזיווג ראשון שבו מותר לישא אשה בט' הימים, וסבירא ליה דבכל הצומות אף שיש בהם דין אבלות דט' הימים מ"מ הם לא נחשבים בעיצומם לזמן החורבן דנימא דלא

תתקן

כהן

תעניות

מעשה

הורה לאחי הי"ו שלא לישא אז אשה ולהמתין עד צאה"כ דליל כ"א סיון.

בדין בשר ויין במוצאי הצומות

כב. **ברמ"א** תקנה.א. כתב דבט"ב נדחה אין צריך למחרתו ביום ב' להמנע מבשר ויין עד חצות כבכל שנה שאסור למחרת ט"ב בבשר ויין עד חצות, ומ"מ בליל מוצאי התענית אסור בבשר ויין מפני אבילות של יום, וכתב המשנ"ב שמשמע דרק בזה מפני אבילותו של ט"ב מחמירין גם בלילה שאחריו שהוא כמו בין המצרים דיש אנשים שמחמירין על עצמן מבשר ויין אבל בשאר תעניות אין להחמיר בזה, וצ"ע מאי שנא ממה שכתב הרמ"א שלד.כו. שאם עבר וחילל שבת צריך להתענות מ' יום שני וחמישי ולא ישתה יין ולא יאכל בשר דפירש שם המשנ"ב דהיינו שלא יאכל בשר בלילה שאחר התענית (ויל"ע אם גם יין נאמר רק על לילה שאחר התענית או אף בכל תקופת ימי הצומות), דמבואר שבתענית לתשובה יש מקום שלא לאכול בלילה שאחריו בשר, ומאי שנא משאר הצומות שכתב המשנ"ב שאין מקום להחמיר בזה.

מסמני מילתא לישא בהם אשה, ולכך נהגו לישא בהם אשה.

והנה כשנכנסתי לחופה בט"ז אב תשס"ג חששתי שהחופה תמשך לאחר שקיעה"ח של ליל י"ז אב ושאלתי להגר"ק שליט"א אם אפשר לישא אשה ב"ז או ב"ח אב כיון דבשו"ע תקפ.ב. כתב שי"ח אב אירע בו צרה שכבה נר המערבי בימי אחז וראוי להתענות בו וכתב על כך במשנ"ב שיש גורסים ב"ז וראוי להחמיר בשניהם, וכיון שימי י"ז וי"ח אב הם ימי צום, שמא ראוי שלא לישא אשה אף בלילותיהם, ולאחר שפקפק בדבר השיב לי דכיון שיש ספק בין י"ז לי"ח אי אפשר לאסור מספק ומ"מ הוא מאד המריץ כששמע שמקווים שתהיה החופה לפני שקיעה"ח דליל י"ז, ולאחר זמן כתבתי לו במכתב דאין מובנים לפ"ז דברי הרמ"א שדן בדין חופה בעשרה בטבת, וכתב לי בזה דרק כשמוכרחים אפשר לישא בתאריכים אלו אשה ומשום שאין בזה איסור מדינא אך לכתחילה ודאי ראוי להמנע מזה, וכן גבי תאריך כ' סיון הוא

